

**IV-XI ASRLARDA VIZANTIYADA FEODAL MUNOSABATLARNING VUJUDGA
KELISHI VA SHAKLLANISHI**

Yoqubov Ozodbek

SHDPI 1- BOSQICH TALABASI

Otamurodov Doniyorbek

SHDPI 2- BOSQICH TALABASI

ANNOTATSIYA: Mazkur maqola IV-XI asrlarda Vizantiyadagi feodal munosabatlarning vujudga kelishi va shakllanishi jarayonini o'rganishga bag'ishlangan. Vizantiya imperiyasida feodalizmning rivojlanishi, avvalambor, Rim imperiyasining qulashidan keyin, mamlakatning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy tuzilmasida yuzaga kelgan o'zgarishlar bilan bog'liqdir. Ushbu davrda imperiyaning boshqaruv tizimi, yer mulki va jamiyatdagi ijtimoiy qatlamlarning shakllanishi, shuningdek, harbiy tizim va diniy hokimiyat o'rtasidagi munosabatlar muhim o'rin tutgan. Feodal munosabatlarning shakllanishi Vizantiya iqtisodiyotida yerga bo'lgan egalik va agrar tizimning o'zgarishiga olib keldi. Bundan tashqari, imperatorlarning kuchi va yuqori sinfdagi aristokratiyaning ta'siri, shuningdek, cherkovning siyosiy roli feodal tizimning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: Sharqiy Rim imperiyasi, Konstantin Buyuk, Feodosiy I, Misr, Mesopotomiya, Sosoniylar, Qrim, Bolqon yarim oroli, Bolgariya, Yustinian, Ostgot qirolligi, Avgust.

Vizantiya davlati IV asrning oxirida Rim imperiyasidan uning sharqiy qismining ajralib chiqishi natijasida tashkil topdi va ming yildan ortiq, ya'ni 1453 yilda uning poytaxti - Konstantinopol turklar tomonidan bosib olungunga qadar yashadi. Vizantiya G'arbiy imperiyaga o'xshab varvarlar tomonidan bosib olinmadi ham, yashashdan to'xtamadi ham. Jumladan, Vizantiya german qabilalari – vestgotlar, ostgotlarning va boshqa qabilalarning hujumlariga bardosh berdi, bu qabilalar esa Vizantiyadan g'arb tomon kirib borib, u yerda o'zlarining varvarlik qirolliklarini tuzdilar. Vizantiya imperiyasida hali V-VI asrlarda ham quldorlik tu-zumi saqlanib qolgan edi²⁹. VI asrda Vizantiya hatto bu tuzumni varvarlar tomonidan bosib olingan g'arbiy viloyatlarda tiklashga harakat qildi. Biroq undan keyingi VII-VIII asrlarda Vizantiya qadimgi Rimga xos bo'lgan ijtimoiy va siyosiy an'analarni o'zida saqlab, ilgorigidek «Romeya davlati»ligicha, qolib kelayotgan bo'lsada, uning ijtimoiy tuzumi feodalizm tomon tezlashib bormoqda edi. Oqibat-natijada Vizantiya ham, «varvarlashtirilishdan» qochib qutulmadi, bu narsa Bolqon yarim oroliga juda ko'pdan-ko'p slavyan qabilalarining kelishida namoyon bo'ldi. Sharqiy Rim imperiyasini, qadimgi yunon polisi Megaraning koloniyasi Vizantiy nomidan Vizantiya deb atashadi. Vizantiy imperator Konstantin tomonidan 320-330 yillari qayta qurilib, poytaxt uning nomini olgan Konstantinopolga o'tkaziladi. «Rim imperiyasi» degan nom bora-bora yo'qolib, «Vizantiya imperiyasi» degan nom yuritila boshladi (imperiyaning poytaxti qadimgi vaqtda Vizantiya deb atalgan bo'lib, 330 yilda Konstantin Buyuk unga Konstantinopol deb nom bergan edi). Bu shaharni poytaxt sifatida tanlanishiga sabab, uning harbiy-strategik jihatdan qulay bo'lganligi va dunyoning muhim savdo yo'lida joylashganligi edi. Konstantinopol imperiyaning yirik savdo va hunarmandchilik markazi bo'lib, bu shaharga dunyoning turli burchaklaridan savdogarlar kelardi. Imperator Konstantin vafotidan oldin vasiyat qilib, uning o'g'li Gonariyga imperiyani g'arbiy qismini, ikkinchi o'g'li Arkadiyga esa sharqiy qismini qoldirdi. Sharqiy Rim imperiyasi hududiga Bolqon yarim oroli, Kichik Osiyo, Egey dengizi orollari, Suriya, Falastin, Misr va Shimoliy Qora dengiz hududlari kirar edi. Uning hududida greklar, frakiyaliklar,

illiriylar, yahudiylar, suriyaliklar, armanlar yashar edi. Imperiyaning bu qismi aholisining ko'pchiligi yunon tili bo'lib, ular o'zlarini romeylar, davlatlarini esa Romey (Rim) deb nomlashgan.

IV-XI asrlarda Vizantiyada yer mulki tizimi muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Imperatorlar va yuqori sinfdagi aristokratlar yerlarni o'z ixtiyorlariga olishdi va ularni feodallar orqali boshqarishdi. Yer mulkiga egalik qilish iqtisodiy kuchga ega bo'lishni anglatgan. Yerlar ko'pincha harbiy xizmat uchun ajratilgan, bu esa yer egalari va imperatorlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar uchun asos bo'lgan. IX asrdan boshlab, Vizantiya imperiyasida harbiy tizimda ham o'zgarishlar yuz berdi. Vizantiya harbiy hokimiyatining kuchayishi va yer mulkiga bo'lgan talablar feodal tizimni rivojlantirdi. O'zgarishlar, asosan, yirik harbiy rahbarlarga va ularning sodiq jangchilari uchun yer ajratish orqali amalga oshirildi. Harbiy xizmat va yer egaligi o'rtasidagi bog'liqlik kuchaydi, bu esa feodal tizimning kuchayishiga olib keldi. X asrga kelib, Vizantiyada feodalizm yanada kuchaydi. Yer mulkiga egalik qilish, ayniqsa, harbiy xizmat evaziga taqsimlangan yerlar, yangi feodal munosabatlarni tashkil etdi. Feodallar va imperatorlar o'rtasidagi aloqalar siyosiy va iqtisodiy tizimni mustahkamladi. Feodalizmning rivojlanishi, shuningdek, imperiyaning iqtisodiy mustahkamlanishiga olib keldi, ammo bu jarayon, shuningdek, markazlashgan hokimiyatning zaiflashishiga ham sabab bo'ldi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak IV-XI asrlarda Vizantiyada feodal munosabatlarning vujudga kelishi va shakllanishi imperiyaning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy tuzilmasiga katta ta'sir ko'rsatdi. Feodalizmning rivojlanishi yer mulkiga egalik, harbiy xizmat va diniy hokimiyatning o'zaro aloqalari orqali amalga oshdi. Bu jarayon, nihoyat, Vizantiyaning ichki siyosiy va ijtimoiy strukturasi, shuningdek, imperiyaning boshqa davlatlar bilan aloqalariga ham ta'sir ko'rsatdi. Feodalizmning shakllanishi, ayniqsa, imperatorlarning taxtga bo'lgan kuchini mustahkamlash va yuqori sinfdagi aristokratiyaning ta'sirini kuchaytirish bilan bog'liq bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. ABDUJABBOR KABIROV. QADIMGI SHARQ TARIXI TOSHKENT 2016
2. RAJABOV RAVSHAN JAHON TARIXI 1 QISM .RAJABOV RAVSHAN TOSHKENT YANGI ASR AVLODI.
3. F.BOYNAZAROV QADIMGI DUNYO TARIXI.TOSHKENT 2002.
4. VSEVOLOD AVDIYEV QADIMGI SHARQ TARIXI TOSHKENT 1964.
5. ANATOLIY SAGDULLAYEV QADIMGI SHARQ TARIXI.
6. Begaliyev, N., Xumoyun, A., & Shahlo, S. (2024). RTA OSIYO GIDROTEXNIKA INSHOOTLAR TARIXI SARDOBA VA KORIZLAR MISOLIDA. UNIVERSAL JOURNAL OF LAW, FINANCE AND APPLIED SCIENCES, 2(9), 57-62.
7. Бегалиев, Н. (2024). БУХОРО-ҚАРИШИ САВДО ЙЎЛИДА ЖОЙЛАШГАН САРДОБАЛАР. Science and innovation, 3(Special Issue 3), 141-144.
8. Begaliyev, N. X. (2022). ETNOLOGIK TADQIQOTLARDA TERMINOLOGIYA MUAMMOSI. Oriental Journal of Social Sciences, 2(2), 69-72.
9. Otamurodov, D. (2024). IMOM BUXORIY - BUYUK MUHADDIS ALLOMA. YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).
10. Sobit, K. (2023). THE LAUNCH OF SPIRITUAL AND EDUCATIONAL EVENTS IN THE NEIGHBORHOODS OF SHAHRISABZ CITY. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 6(1), 398-401.

11. Sunnatovich, Q. I., & Sobit, K. (2023). VARGANZA QISHLOG‘IDAN TOPIILGAN YODGORLIKLAR TARIXI (I-XV ASRLAR). JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING, 2(9), 33-35.
12. Bobokulovna, Q. F. (2024). RESPUBLIKA “TADBIRKOR AYOL” UYUSHMASINING AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOLANTIRISHDAGI ROLI. TADQIQOTLAR. UZ, 35(1), 111-113.
13. Qanoatova, F. (2024). TURIZM RESURSLARINI SHAKLLANTIRISHDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINING AHAMIYATI. YANGI O‘ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).
14. Tolibov, N. (2024). EKOTURIZM SOHASIDA TARIXIY JOYLAR VA OBIDALARNING AHAMIYATI. YANGI O‘ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).
15. Nurillaevich O. B. et al. Factors Of The Formation Of Ecological Culture In The Education And Training System //Journal of Pharmaceutical Negative Results. – 2022. – C. 984-989.
16. Aralovna O. G. et al. Ecological globalization and its social place in the globalization system of processes //Journal of Survey in Fisheries Sciences. – 2023. – T. 10. – №. 1S. – C. 5000-5006.
17. Ayonovna A. S. The Need for the Formation of Environmental Education and Upbringing in Young People in the Conditions of Environmental Globalization //Global Scientific Review. – 2023. – T. 13. – C. 7-10.
18. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o‘g‘li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ‘ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.
19. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o‘g‘li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ‘ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.
20. Otamurodov, D. (2024). IMOM BUXORIY - BUYUK MUHADDIS ALLOMA. YANGI O‘ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).